

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬО-КОРЕКЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ З ІНКЛЮЗИВНИМ НАВЧАННЯМ

ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL AND CORRECTIONAL PROCESS IN A PRESCHOOL INSTITUTION WITH INCLUSIVE EDUCATION

У статті окреслено та обґрунтовано актуальні науково-практичні аспекти організації інклюзивної освіти дітей дошкільного віку із різним рівнем психофізичного розвитку в Україні: створення сприятливих соціальних умов для розвитку дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами, проведення комплексних корекційно-реабілітаційних заходів, спрямованих як на подолання (корекцію, реабілітацію) наявних порушень розвитку, так і на пропедевтику можливих вторинних порушень, нівелювання наслідків пізнавальної, соціальної і емоційної депривації, формування у здорових дітей адекватних уявлень про однолітків із психофізичними порушеннями, а також забезпечення усім здобувачам освіти дошкільного віку, без виключення, рівних прав на отримання якісних освітніх послуг; визначення структурно-змістових особливостей інклюзивної освіти (використання адекватних і специфічних форм її організації, посилення індивідуально-диференційованого змісту навчання і його спрямованості на формування життєвих компетенцій дитини); створення цілісної моделі реалізації інклюзивної освіти в умовах дошкільного навчального закладу, яка забезпечує умови її ефективності, ґрунтуючись на системно-комплексному і дитиноцентристському підходах; відображає структурно-функціональну і соціальну спрямованість освітнього процесу. Визначено низку проблем у впровадженні дошкільної інклюзивної освіти: недостатня частка мережі спеціальних закладів дошкільної освіти (груп) за місцем проживання дітей з порушеннями психофізичного розвитку, недостатнє кадрове забезпечення, неготовність закладів дошкільної освіти до інклюзії (психологічна та професійна неготовність педагогів щодо прийняття та роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, відсутність матеріально-технічного обладнання тощо). Встановлено, що інклюзивна освіта не є альтернативою спеціальній, адже саме у спеціальних дошкільних навчальних закладах існують можливості надання освітньо-корекційних послуг дітям з складними та комплексними порушеннями розвитку,

зокрема, поєднання системної кваліфікованої медичної допомоги та психолого-педагогічної корекції.

Ключові слова: діти дошкільного віку із порушеннями психофізичного розвитку; дошкільна інклюзивна освіта; організація дошкільної інклюзивної освіти; спеціальна освіта; служба психолого-медико-педагогічного супроводу.

The article outlines and substantiates the relevant scientific and practical aspects of organizing inclusive education of preschool children with different levels of psychophysical development in Ukraine: creating favorable social conditions for the development of preschool children with special educational needs, conducting comprehensive correctional and rehabilitation measures aimed at overcoming (correction, rehabilitation) of existing developmental disorders, as well as at preventing possible secondary disorders, leveling the consequences of cognitive, social and emotional deprivation, forming a positive attitude towards children with special needs. The article identifies a number of problems in the implementation of preschool inclusive education: insufficient share of the network of special preschool education institutions (groups) at the place of residence of children with psychophysical developmental disorders, insufficient staffing, unpreparedness of preschool education institutions for inclusion (psychological and professional unpreparedness of teachers to perceive and work with children with special educational needs, lack of material and technical equipment, etc.) It has been established that inclusive education is not an alternative to special education, because it is in special preschool educational institutions that there are opportunities to provide educational and correctional services to children with complex and complex developmental disorders, in particular, a combination of systemic qualified medical care and psychological and pedagogical correction.

Key words: preschool children with psychophysical developmental disorders; preschool inclusive education; organization of preschool inclusive education; special education; psychological, medical and pedagogical support service.

УДК 376 (37.026.1:37.042)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/68.2.18>

Лукацьова Л.О.,
вчитель-дефектолог,
ст. викладач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Волинського національного університету імені Лесі Українки

Вступ. Нині ми є свідками історичних змін у країні, адже впродовж останніх кількох років реалізовано більше реформ, аніж проводилося за весь час незалежності України. І однією з них є впровадження інклюзивної освіти, яке наближує нас до європейських принципів і стандартів життя, які обрав народ України. Адже рівень свідомості нації та ступінь розвитку суспільства, у якому ми живемо, визначається рівнем підтримки, гуманізму й толерантності у ставленні до «відмінних від себе».

В умовах розбудови нової української школи особливого значення набуває питання створення

інклюзивного освітнього середовища. Цей процес унормований на державному рівні через прийняття Концепції Нової української школи й затребуваний споживачами освітніх послуг, а дошкільна освіта є тим першим щаблем надання освітніх послуг, який пом'якшить та полегшить дітям з ООП адаптацію до навчання у ЗЗСО та дасть можливість подолати наслідки певного сенсорного чи інтелектуального порушення, уникаючи формування особливої позиції в середовищі нормотипових однолітків шляхом нормалізації життя дитини в сім'ї і залучення батьків у процес реабілітації [1, с. 123].

Не секрет, що освіта є визначальним фактором успішності не лише кожної людини зокрема, а й національного розвитку загалом. Тому зараз надзвичайно важливим є те, що питання формування нового освітнього простору (невід'ємною частиною якого є інклюзивна складова) підтримується на найвищому державному рівні.

Ми розуміємо, що сьогодні для нас є надзвичайно відповідальне завдання – виховати нове покоління українців, для якого інклюзія стане частиною світогляду суспільства рівних можливостей для усіх людей без винятку.

Успішна організація інноваційної практики інклюзивної освіти можлива лише за умови консолідації зусиль науковців (обґрунтування організаційно-методичних засад інклюзивного навчання), громадськості (утвердження в суспільстві філософії інклюзії) та працівників освітніх закладів, зокрема дошкільних, які покликані реалізувати загальні принципи, організаційні завдання з урахуванням складності та ступеня порушень розвитку дітей, можливостей реалізації інноваційних технологій та інших особливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На основі аналізу науково-теоретичних досліджень встановлено, що час дошкільця – унікальний період у психічному розвитку дитини і є основою для подальшого набуття спеціальних знань та навичок і засвоєння нею різних видів діяльності. Формуються не тільки духовні якості, що загалом характеризують поведінку і її ставлення до навколишнього світу, а й якості, що передбачають майбутнє і проявляються психічними новоутвореннями [1; 2; 4]. Зокрема, науковці (Г. Беленька, В. Бондар, С. Кулачківська, О. Мартинчук, Ю. Разенкова, В. Ремажевська, В. Синьов, Л. Фомічова, М. Шеремет, Д. Шульженко, R. A. McWilliam, M. J. Guralnick) у своїх дослідженнях продемонстрували важливість раннього та дошкільного віку у формуванні особистості та задоволенні соціальних потреб дітей як умов психофізичного розвитку та успішної інтеграції в суспільство, а також застосування та застосування на цій основі корекційно-розвиткових методик у роботі з дітьми із різним рівнем психофізичного розвитку.

Мета статті полягає у визначенні основних шляхів організації освітньо-корекційного процесу в умовах дошкільного закладу з інклюзивним навчанням.

Виклад основного матеріалу. Розбудова національної школи в Україні зумовлює новий підхід до інклюзивної освіти, як системи надання освітніх послуг, що базується на забезпеченні основного права дітей на освіту, та права навчатися за місцем проживання в умовах загальноосвітнього закладу. Тобто, інклюзивна освіта та інклюзивне навчання передбачає спільне перебування дітей з різним ступенем порушень у психофізичному

розвитку з їхніми здоровими однолітками в умовах загальноосвітнього закладу, відповідно до принципів, гуманізації і індивідуалізації освітнього процесу та дитиноцентризму.

Слід розрізняти інтеграцію та інклюзію.

Інтеграція відображає спробу залучити дітей з особливими освітніми потребами до загальноосвітніх закладів. Дитина пристосовується до умов закладу.

Інклюзивне навчання ставить на меті пристосування умов перебування до потреб особливої дитини. Практика засвідчує, що для дітей дошкільного віку із психофізичними порушеннями інклюзивна освіта сприяє нормалізації життя та освіти відповідно до індивідуальних особливостей та потреб кожного, упевненості у собі та майбутньому, можливості разом із нормотиповими однолітками змінювати суспільну думку щодо такого спільного навчання [3, с. 125].

Включення осіб із порушеннями психофізичного розвитку у загальноосвітній простір (інклюзія) є загальною світовою тенденцією, яка характерна для високорозвинутих країн.

В процесі дослідження встановлено, що інклюзивна освіта не є альтернативою спеціальній освіті. Вона значно розширює її можливості, а закладами, в яких вона практикується – майбутнє. Саме у спеціальних дошкільних навчальних закладах існують можливості надання освітньо-корекційних послуг дітям з складними та комплексними порушеннями розвитку, зокрема, поєднання системної кваліфікованої медичної допомоги, психолого-педагогічної корекції, забезпечення системної корекційної спрямованості освітнього процесу.

Останнім часом у наукових джерелах застосовується термін *зворотна інклюзія* – процес включення здорових дітей у середовище їхніх однолітків, які потребують корекції психофізичного розвитку. Тобто, особливістю даного виду інклюзії є те, що дитина продовжує відвідувати спеціальний заклад, але в таку корекційну систему включаються її здорові однолітки, які у рамках занять з корекційним педагогом беруть участь у спільній діяльності (1-2 дитини з психофізичними порушеннями та 2-3 дитини із нормативним рівнем розвитку).

Важливо наголосити, що організація інклюзивної освіти в умовах спеціальних дошкільних закладів є корисною не лише для дітей, які потребують корекції психофізичного розвитку. Вона просуває ідеї толерантності та соціальної рівності, що дає можливість усім вихованцям брати повноцінну участь у житті суспільства. Адже, як свідчить досвід, ставлення до даної групи осіб у суспільстві неоднозначне.

Однак, можна визначити низку проблем у впровадженні дошкільної інклюзивної освіти:

1. недостатня кількість мережі спеціальних закладів дошкільної освіти (груп) за місцем

проживання дітей із психофізичними порушеннями;

2. недостатнє кадрове забезпечення;

3. не готовність закладів дошкільної освіти до інклюзії (зокрема, психологічна та професійна неготовність педагогів щодо сприйняття та роботи дітей із психофізичними порушеннями, відсутність матеріально-технічного обладнання тощо);

4. недостатність програмно-методичного забезпечення дошкільної інклюзивної освіти;

5. недостатня консолідація зусиль фахівців, батьків, учених у сфері організації комплексного (медико-психолого-педагогічного) супроводу дошкільників із психофізичними порушеннями;

6. наявність міжвідомчих бар'єрів при організації спільного навчання та виховання здобувачів дошкільної освіти;

7. моніторинг результатів реалізації дошкільної інклюзивної освіти;

8. відсутність системи ранньої діагностики та комплексного медико-психолого-педагогічного супроводу [1, с. 138].

Аналізуючи систему роботи та якість надання корекційних послуг у спеціальному та інклюзивному закладі дошкільної освіти, беззаперечним позитивом на користь другого є той факт, що діти проживають у родинах, і процеси адаптації та соціалізації проходять значно швидше та менш болісно для вихованців, що сприяє їх внутрішньому емоційному спокою.

Саме у спеціальних дошкільних навчальних закладах існують можливості надання освітньо-корекційних послуг дітям з складними та комплексними порушеннями розвитку, зокрема, поєднання системної кваліфікованої медичної допомоги, психолого-педагогічної корекції, забезпечення системної корекційної спрямованості освітнього процесу.

Вектори забезпечення результативності корекційно-розвиткового процесу в інклюзивному дошкільному закладі.

– Вектор соціалізації.

Людина – істота соціальна, прогрес якої залежить не тільки від біологічних, а, перш за все, від соціальних законів. Особистість розвивається та вдосконалюється під впливом інших людей, пристосовується до виконання в суспільстві конкретних обов'язків, несе за свою поведінку, дії і вчинки певну відповідальність. Цей процес одержав назву соціалізації, основним змістом якого є передача суспільством набутого соціально-історичного досвіду, культури, правил і норм поведінки, ціннісних орієнтацій.

Проблема соціалізації дошкільнят є однією з базових у педагогіці та віковій психології.

У процесі соціалізації у дитини формуються соціальні якості, знання та вміння, відповідні навички, що дає їй змогу стати дієздатним учасником

соціальних відносин. На думку Л.С. Виготського, дитина, народившись, вже є соціальною істотою, оскільки її з самого народження оточує багатогранний, складно структурований соціальний світ того суспільства, повноправним членом якого їй ще доведеться стати, але без якого вона вже не може існувати.

Перші роки життя – це критично важливий період для соціального, інтелектуального і особистісного розвитку. З перших днів свого існування дитина перебуває у середовищі інших людей, та включена в соціальну взаємодію з ними. Саме в дитячому віці у людини формується самосвідомість і закладаються перші уявлення про самого себе, утворюються стійкі форми міжособистісної взаємодії, моральні та соціальні норми.

Дитина засвоює, яким чином пізнавати навколишній природний і соціальний світ, як організувати свій побут, яких морально-етичних орієнтирів дотримуватися, як ефективно брати участь в міжособистісному спілкуванні та спільній діяльності.

Поступово оточуючий соціальний світ відкривається дитині в системі існуючих рольових взаємовідносин, правил соціальної поведінки, культурних норм взаємодії. В подальшому соціальне оточення надає дитині спектр чітко оформлених ціннісно-нормативних моделей і зразків соціальної поведінки.

Важливо, щоб цей процес у дошкільному закладі охоплював основні види соціалізації дитини та був наскрізь пронизаний корекційною складовою, задаючи початкові умови для повної і успішної соціалізації особистості в майбутньому, та забезпечуючи умови входження дитини в систему соціальних відносин як компонента цієї системи, тобто дитина повинна стати частиною соціуму.

Тому реабілітаційний процес має передбачати гармонійну інтеграцію дітей з особливими психофізичними можливостями у соціальне оточення, пізнання власного «Я», формування вміння встановлювати взаємини з іншими людьми. [4, с. 5].

Позитивна атмосфера в дошкільному закладі, родині, доцільні психокорекційні методи в роботі із дітьми з особливими потребами є запорукою їх повноцінного особистісного становлення та соціалізації.

У зв'язку з цим дошкільному навчальному закладу відводиться особлива роль – спільно з сім'єю стати провідною соціальною інституцією соціалізації, яка забезпечує запровадження соціально-педагогічного супроводу соціалізації особистості у дошкільному дитинстві, спрямовує на розвиток соціально та індивідуально значущих рис особистості та її успішне функціонування як суб'єкта власної життєдіяльності у суспільному довіллі.

– Вектор діагностико-моніторинговий.

Успішність освітньо-корекційної роботи з дитиною з ООП залежить від правильної оцінки її можливостей та особливостей розвитку. Тому психолого-педагогічна діагностика є важливим етапом в системі заходів, що забезпечують ефективність корекційно-педагогічної роботи. Дані діагностичних обстежень є орієнтиром для диференціації педагогом змісту навчання кожної дитини.

Діагностичні завдання для кожної вікової групи добирають з урахуванням вікових особливостей психічного та розумового розвитку дітей.

У молодших дошкільників одним з основних показників розвитку є сформованість перцептивних дій. Отже, варто застосовувати такі завдання, щоб їх виконання потребувало практичної діяльності. Важливою для дітей молодшого дошкільного віку є і спільна діяльність дорослого й дитини, що передбачає різні ступені допомоги під час виконання завдань. Ступінь допомоги обов'язково враховується під час обстеження. Всі дослідження педагог проводить у формі гри з дитиною.

У діагностичних завданнях для старших дошкільників враховують як обсяг окремих знань, вмій і навичок, що готують дитину до успішного засвоєння читання, письма або математики, рівень сформованості та обсяг інваріантних дій та операцій, а також ступінь самостійності дитини під час виконання завдання. Дорослий допомагає лише у тому разі, коли дитина самостійно не може впоратися із завданням.

Проте чіткого розподілу завдань за віковим принципом дотримуватись не варто, адже розвиток дітей з особливими потребами не відповідає їх хронологічному віку. А, отже, педагог, добираючи завдання для дитини, має орієнтуватися на її індивідуальні особливості.

Доцільно складати два діагностичні комплекси, в яких передбачено зміст і форма психолого-діагностичного обстеження дітей:

- первинне обстеження, що проводиться при вступі дитини до дошкільного закладу;
- моніторинг рівня засвоєних знань, що проводиться тричі впродовж навчального року (вересень, січень, травень) з метою корекції змісту навчання кожної дитини.

Основним критерієм оцінки розумового розвитку дитини з особливими потребами є здатність до навчання. Під нею розуміють індивідуально-психологічні особливості, що зумовлюють успішність навчальної діяльності: швидкість та легкість оволодіння новими знаннями, міцність їх засвоєння, широту та свідоме їх використання в різних умовах та видах діяльності, критичність мислення тощо.

Максимально розвинути цю здатність – основне завдання педагогів.

Результати обстеження будуть достовірними тільки в тому випадку, коли вдалося встановити доброзичливий контакт з дитиною і вона достатньо

зацікавлена у виконанні запропонованих завдань.

Найважливіші діагностичні показники:

- емоційна реакція дитини на факт обстеження (характер контакту з дорослим);
- розуміння цілі завдання та інструкції;
- здатність керуватися інструкцією до кінця роботи;
- характер діяльності;
- допомога, яка була надана педагогом, ступінь научуваності;
- спроможність перенесення показаного способу дії на аналогічне завдання;
- оцінка результатів своєї діяльності;
- спроможність самостійного виправлення помилок;
- розвиток моторики;
- рівень мовленнєвого розвитку;
- рівень активності при виконанні завдань.

Результати діагностичних обстежень дають змогу відстежити динаміку корекційної освітньо-виховної роботи з кожною дитиною за час перебування її у дошкільному закладі, полегшити їй соціальну адаптацію та визначити рівень готовності до навчання у освітньому закладі відповідного типу.

– *Вектор мовленнєво-комунікативних компетенцій.*

Мова – невичерпне багатство, яким природа обдарувала людину, його можна примножити, а можна й непомітно розгубити.

Спілкування виступає однією з основних умов всебічного та повноцінного розвитку дитини, найважливішим фактором формування особистості, провідним видом людської діяльності.

Надзвичайно чутливою до мовленнєвих явищ дитина стає саме в дошкільному віці. Орієнтуючись у змісті слів вона одночасно виявляє неабияку цікавість до звукової форми слова, часто спеціально змінює слова, творить нові. Більшість дітей з порушеннями мовлення більш активні з дорослими у процесі ігрової діяльності. Але навіть у грі мовлення цих дітей характеризується змістовою збідненістю та недостатньою структурованістю мовленнєвої продукції, що в ній використовується.

Для більшості дошкільників із порушеннями мовленнєвого та інтелектуального розвитку характерна здатність вступати в контакт лише за зовнішньою ініціативою та зниження інтересу до спілкування. Такі діти потребують налагодження емоційного контакту з дорослим, формування зацікавленості у спілкуванні з дітьми та близькими дорослими. Досвід показує, що мовленнєвому розвитку передують потреба у комунікації, прагнення вступати в контакт з однолітками та близькими дорослими. Спілкування є однією з ранніх соціальних потреб особистості. З віком ця потреба розширюється і поглиблюється за формою і змістом. По мірі оформлення потреби розвивається

спілкування, його мотиви, відбувається становлення комунікативних умінь особистості.

Спілкування можна розглядати як вияв особливих потреб дитини і як засіб їх задоволення чи компенсації. Таким чином ініціювання спілкування з іншими дітьми є важливим чинником соціалізації особистості дошкільника.

– *Вектор родинного розвитку.*

Значних успіхів у розвитку дитини з особливими освітніми потребами може бути досягнуто лише за активної участі в цьому процесі сім'ї, і в першу чергу батьків.

У Концепції сімейного і родинного виховання наголошується на тому, що «сучасна сім'я має стати головною ланкою у вихованні дитини, забезпечити їй належні матеріальні та педагогічні умови для фізичного, морального і духовного розвитку». І це закономірно, адже побудувати повноцінну національну школу без активної участі й підтримки сім'ї неможливо.

В останні роки, зважаючи на впровадження інклюзивного навчання, що передбачає залучення батьків, як активних учасників освітньо-виховного процесу, в теорії та практиці педагогічної науки виникла необхідність активного вивчення сім'ї, яка виховує дитину з особливими потребами. Саме з власної сім'ї дитина виносить у доросле життя перші уявлення про морально-людські цінності, норми поведінки, характер взаємовідносин між людьми. В сім'ї діти не лише наслідують близьких, а орієнтуються на їхні соціальні та моральні установки. Тому психологічна зрілість батьків, їхні ідеали, досвід соціального спілкування найчастіше мають вирішальне значення в розвитку дитини.

Сім'я дитини з особливими освітніми потребами є її першим соціалізуючим інститутом. Процес дорослішання дітей такої категорії проходить з великими труднощами та у дещо сповільненому темпі, його також

Основною метою роботи із сім'ями, які виховують дитину з особливими освітніми потребами, є надання батькам кваліфікованої допомоги.

Форми та зміст роботи з батьками визначають диференційовано – залежно від ступеня готовності батьків до співпраці.

Роботу з батьками дітей з особливими потребами доцільно вибудовувати поетапно і починати не з традиційних батьківських зборів, а з дня відкритих дверей. Адже навіть якщо батьки знають про те, що у навчальному закладі є вчитель-логопед, вчитель-дефектолог, соціальний педагог, практичний психолог, вони не завжди уявляють, чим займаються ці спеціалісти. День відкритих дверей доцільно проводити у травні та у серпні, після комплектування груп.

Спеціалісти мають ознайомити батьків із цілями і завданнями різних занять (логопедичних, психологічних, занять з вчителем-дефектологом),

методами роботи з дітьми, проінформувати про особливості поведінки дитини, які можуть супроводжувати корекційний процес. Педагоги мають намагатися зруйнувати ілюзію, досить поширену серед батьків, про можливість магічного, «чарівного» розв'язання всіх проблем розвитку і навчання дитини лише внаслідок відвідування нею дошкільного закладу та зусиль, які докладають корекційні педагоги. Необхідно сформулювати адекватні очікування батьків відносно результатів навчання, наголосити, що які б значні позитивні зміни у розвитку не відбувалися на заняттях зі спеціалістами, вони стануть значимими для дитини лише за умови їх перенесення у реальну життєву ситуацію. Жодна позитивна динаміка у процесі корекційного впливу не досягне запланованого ефекту, якщо зміни у психічному розвитку не знаходять розуміння, відгуку, оцінки батьків, якщо значущі, авторитетні, улюблені близькі дорослі не бачитимуть дійсного сенсу цих змін.

Сім'я – це мікросоціум, в якому формуються моральні якості дитини, її відношення до людей, уявлення про характер міжособистісних взаємин. І цей факт не можна упускати як в діагностичній, так і в подальшій корекційній роботі із дитиною з проблемами в розвитку.

– *Вектор інклюзивного розвивального простору.*

Плануючи створення інклюзивних груп, перш за все, необхідно правильно облаштувати простір в інклюзивній групі, забезпечити рівні умови перебування для всіх дітей та реалізацію корекційно-розвиткового та навчально-виховного процесів на оптимальному рівні.

То яким же має бути освітній простір закладу дошкільної освіти? Перш за все – доступним, безпечним, розвиваючим, гармонійним, «добророзумним» до дитини.

Доступність, безбар'єрність і безпечність освітнього простору характеризують, наскільки заклад підлаштувався до потреб дитини. Основне завдання закладу освіти у цьому напрямі – організувати для дитини з особливими освітніми потребами таке середовище, в якому вона може почуватися захищеною та працювати у своєму режимі й відповідно до своїх здібностей, а також забезпечити комунікацію з рештою дітей у колективі.

Висновки.

Важливо пам'ятати, що у зразковому закладі середовище формує. Воно впливає на поведінку дитини та її розвиток в усіх сферах – фізичній, когнітивній, соціально-емоційній тощо. Освітнє середовище сприяє успіху всіх дітей, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей.

В інклюзивних групах діти з особливими освітніми потребами залучені до навчального процесу. Вони спілкуються з однолітками, знаходять друзів, стають відкритими та почувуються впевненіше.

Долучаються до спільних ігор та творчих занять. Це все сприяє мовленнєвому, когнітивному, соціальному та емоційному розвитку.

Діти з типовим розвитком навчаються толерантності, вмінню співчувати, допомагати, підтримувати. А вихователі та фахівці краще розуміють потреби та особливості дітей, отримують новий досвід, оволодівають різними педагогічними методиками.

Тому переваги є для всіх. Успішне перебування в інклюзивних групах є чудовим початком для подальшої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Інтегративний підхід до інклюзивної освіти осіб із порушеннями зору: монографія /за заг. ред. Ю. Й. Тулашвілі. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2019. 344 с.

2. Кузава І. Б. Теоретико-методологічні аспекти інклюзивної освіти дітей дошкільного віку, які потребують корекції психофізичного розвитку. *Педагогічний пошук*. Луцьк. 2012. № 1 (73). С. 21–23.

3. Кузава І. Б. Спеціальні дошкільні навчальні заклади як навчально-методичний та кадровий ресурс інклюзивної освіти. *Актуальні проблеми ортопедагогіки та ортопсихології: матеріали I Всеукр. наук.-практ. конфер.* (м. Київ, 1-2 лист. 2012 р.). Київ. 2012. С. 73–76.

4. Кулачківська С. Є., Ладивір С. О. Я-дошкільник (вікові та індивідуальні аспекти психічного розвитку). Київ: Нора-прінт, 1996. 108 с.

5. Психолого-педагогічна діагностика розвитку дітей раннього дошкільного віку: навчально-методич-

ний посібник / за наук. ред. Л. А. Федорович. Кременчук: Християнська Зоря, 2008. 217 с.

6. Guralnick M. J. A framework for change in early childhood inclusion. In M. J. Guralnick (Ed.), *Early Childhood inclusion: Focus on change*. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co. 2001. P. 3–35.

7. Mc William R. A. Assessing the resource needs of the families in the context of early intervention. In M. J. Guralnick (Ed.), *The Developmental Systems Approach to Early Intervention*. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co. 2005. P. 215–234.

8. Інклюзивна група ДНЗ. Рекомендації для облаштування простору. URL: <https://inkluzia.com.ua/inkluzivna-grupa-v-dnz.-rekomendatsiyi-oblashtuvannya-prostoru/>

9. Кузава І.Б. Концептуальні засади розвитку процесу інклюзії в умовах дошкільної освіти. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2013. Вип.С.130-135.

10. Олефір Н. Особливості інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами в закладах дошкільної освіти. *Нова педагогічна думка*. 2019 № 2(98) С. 143-146 URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&I

11. Кузава І., Гац Г. Професійна готовність майбутніх спеціальних педагогів до впровадження інклюзивної освіти: монографія. *European and global vectors for education development in Ukraine: Scientific monograph*. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2022. С. 344-372.